

Horyzonty Polityki
2024, Vol. 15, N° 50

KLAUDIA KIJĄŃSKA

<http://orcid.org/0000-0002-4478-2978>

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie
k.kijanska@ujd.edu.pl

DOI: 10.35765/HP.2534

Konstytucyjna wolność zrzeszania się jako gwarancja realizacji potrzeb politycznych jednostki

Streszczenie

CEL NAUKOWY: Zasadniczym celem naukowym artykułu jest poddanie analizie znaczenia wolności zrzeszania się, tj. art. 58 Konstytucji RP jako formy realizacji potrzeb politycznych człowieka. Praca ma ustalić, czy obecnie obowiązujące rozwiązania w zakresie zrzeszania się gwarantują realną możliwość zadośćuczynienia potrzebom ludzkim, a wynikającym z ich natury.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Podstawowym problemem badawczym jest ustalenie, czy obecne gwarancje wolnościowe, dotyczące swobody zrzeszania się, stanowią formę realizacji potrzeb politycznych człowieka. Do przeprowadzenia analizy zastosowano metody z zakresu nauk prawnych, tj. analizę dogmatyczno-prawną, doktrynalną, jak i teoretyczno-prawną.

PROCES WYWODU: W pierwszej części artykułu zajęto się przedstawieniem znaczenia czynnika społecznego w zakresie funkcjonowania państwa. Odwołano się do społecznej natury człowieka, opierając się na arystotelesowskim ujęciu *politikon zoon*. Kolejno przeprowadzono analizę regulacji ustawy zasadniczej w kontekście oddziaływania jednostki na sferę aktywności władzy za pośrednictwem wolności zrzeszania się. Końcowa część artykułu stanowi odpowiedź na założenia odnośnie do roli swobody stowarzyszania się w życiu każdego człowieka.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Wolność zrzeszania się stanowi istotny element realizacji potrzeb ludzkich wynikających z natury społecznej człowieka, będąc formą oddziaływania politycznego. Obowiązujące regulacje konstytucyjne

Sugerowane cytowanie: Kijańska, K. (2024). Konstytucyjna wolność zrzeszania się jako gwarancja realizacji potrzeb politycznych jednostki. *Horyzonty Polityki*, 15(50), 213–228. DOI: 10.35765/HP.2534

w odniesieniu do wolności zrzeszania się stanowią płaszczyznę umożliwiającą realny wpływ jednostki na władzę.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Wobec źródła wolności zrzeszania się, jakim jest godność człowieka, zachodzi konieczność wdrożenia przez państwo takich standardów, które umożliwią realizację tej swobody bez względu na różne uwarunkowania prawne znajdujące się po stronie jednostki. Możliwość realizacji tej wolności powinna wyznaczać standardy w kształtowaniu prawa w obszarze stowarzyszania się.

SŁOWA KLUCZOWE: WOLNOŚĆ ZRZESZANIA SIĘ, PRAWA CZŁOWIEKA, WOLNOŚCI I PRAWA POLITYCZNE

Abstract

CONSTITUTIONAL FREEDOM OF ASSOCIATION
AS THE GUARANTEE FOR THE REALISATION
OF THE INDIVIDUAL'S POLITICAL NEEDS

RESEARCH OBJECTIVE: The fundamental research objective of the article is to analyze the significance of the freedom of association, i.e., Article 58 of the Polish Constitution, as a means of fulfilling human political needs. The study aims to determine whether the current provisions regarding association guarantee a real opportunity to satisfy human needs arising from their nature.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The primary research problem is to establish whether the existing guarantees of freedom, specifically concerning the freedom of association, constitute a form of fulfilling human political needs. To conduct the analysis, legal research methods were employed, including doctrinal, doctrinal-theoretical, and theoretical-legal analyses.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: In the article's content, the first section refers to presenting the role of the societal factor in the functioning of the state. It draws upon the social nature of humans based on the Aristotelian concept of "politikon zoon". Subsequently, an analysis of the constitutional regulations is carried out in the context of an individual's impact on the sphere of authority through the freedom of association. The final part of the article provides answers regarding the role of the freedom of association in every individual's life.

RESEARCH RESULTS: The freedom of association constitutes a significant element in fulfilling human needs arising from the social nature of humans, as a form of political influence. The current constitutional regulations concerning the freedom of association provide a platform for individuals to exert real influence over authority.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS, AND RECOMMENDATIONS:

Considering the source of the freedom of association as a human dignity, there is a need for the state to implement standards that enable the exercise of this freedom regardless of various legal conditions on the individual's side. The possibility of realizing this freedom should set the standards for shaping the law in the area of association.

**KEYWORDS: FREEDOM OF ASSOCIATION, HUMAN RIGHTS,
POLITICAL FREEDOMS AND RIGHTS**

WSTĘP

Jeśli przyjmuje się założenie, iż człowiek jest istotą społeczną, to występujące w systemie prawa unormowania powinny być stanem odzwierciedlającym potrzeby ludzkie. W literaturze można znaleźć szereg odmiennych twierdzeń odnośnie do natury ludzkiej, jednakże nie sposób wykluczyć, iż każda jednostka musi w pewnym stopniu funkcjonować wśród osób trzecich. Zakres ten może być różny, co wynika między innymi z osobowości człowieka, jak również ze środowiska, w jakim się znajduje. Współegzystowanie z osobami trzecimi pojawia się już od najmłodszych lat życia jednostki, początkowo w systemie rodzinnym, przez środowisko szkolne, po zakłady pracy, jak i większe zbiorowości. Styczność człowieka z inną osobą może przybierać różne formy zarówno w mniejszych zbiorowościach, jak i w innych ugrupowaniach (formalnych i nieformalnych). Największą z tych grup jest państwo. Ten właśnie element życia w określonym kraju generuje także szczególne unormowania, którym jednostka winna się poddać. Funkcjonujące w Rzeczypospolitej Polskiej normy oddają pewne standardy względem realizowania się jednostki w życiu społecznym i zostały dookreślone w szeregu różnych przepisów, w tym w znacznej mierze znajdujących się w ustawie zasadniczej.

Jednym z przejawów aktywności człowieka jako zwierzęcia politycznego jest podejmowanie działań w obszarze oddziaływania na władze państwowe (Stecko, 2018, s. 181). Może to przyjmować różne formy, począwszy od praw wyborczych, poprzez prawa skargowe, jak i możliwość grupowania się w celu osiągnięcia określonych założeń. Tą ostatnią formą aktywności przedsięwziętych przez społeczeństwo jest „konstytucyjna wolność zrzeszania się”. W artykule

termin ten będzie stosowany zamiennie z wyrażeniami „swoboda zrzeszania się” oraz „swoboda stowarzyszania się”.

Rozważania podejmowane w przedmiotowym artykule związane będą z dookreśleniem, czy obecne gwarancje wolnościowe, dotyczące swobody zrzeszania się, stanowią formę realizacji potrzeb politycznych człowieka. Analizie zostaną poddane w szczególności uwarunkowania prawne obecne w ustawie zasadniczej, dotyczące realizacji potrzeb politycznych człowieka. Głównym aspektem badania będą różnorodne formy aktywności w ramach wybranych typów organizacji zrzeszających – w ujęciu przedmiotowym – przede wszystkim w kontekście ustalenia, czy obowiązujące normy stanowią wystarczające rozwiązania dla zadośćuczynienia potrzebom politycznym człowieka. W tym celu przeprowadzona zostanie analiza obowiązujących zasad wolnościowych dotyczących zrzeszania się.

POLITYCZNA NATURA CZŁOWIEKA

Człowiek jest jednostką, która do życia potrzebuje w większej bądź mniejszej mierze styczności i współdziałania z osobami trzecimi. Na takie ujęcie wielokrotnie zwracano uwagę w filozofii. Szczególny wymiar tego znaczenia znajduje się w określeniu Arystotelesa, iż człowiek to istota społeczna, która z uwagi na swoją naturę musi żyć w państwie. W Arystotelesowskiej *Polityce* wskazano, iż „wszystkim ludziom właściwy jest z natury pęd do życia we wspólnocie” (Arystoteles, 1953, s. 8–11). Natura ludzka prowadząca do życia zbiorowego istotnie związana jest także „z rozumnością”. Poprzez łączne występowanie potrzeb społecznych zbiorowości oraz samego rozumu dochodzi do występowania także potrzeb politycznych (Świercz, 2010, s. 114). Piotr Świercz podsumowuje to ujęcie tak:

Grecka koncepcja *zoon politikon*, najpełniej wyrażona w dziełach Arystotelesa, może zostać scharakteryzowana w następujący sposób: rozumna natura człowieka realizuje się z konieczności we wspólnocie politycznej, której głównym zadaniem jest ustalenie tego, co sprawiedliwe – tym jest zaś, najogólniej rzecz biorąc, korzyść wspólna całej wspólnoty politycznej (Świercz, 2010, s. 116).

Tym samym znamienny w podejmowanych przez społeczność działaniach pozostaje sam cel. Ten cel stanowi także istotny obszar

w kontekście grupowania się jednostek wokół skonkretyzowanych zamierzeń.

Nie wszyscy myśliciele filozoficzni utożsamiają swoje koncepcje z ujęciem Arystotelesa. Zwraca się uwagę na różne ujęcia potrzeb społecznych, poprzez konieczność życia społecznego dla lepszej realizacji indywidualnych potrzeb ludzkich czy też ujęcie, zgodnie z którym człowiek stanowi zwierzę społeczne tylko wtedy, kiedy realizuje konkretne potrzeby jednostki jedynie w społeczności (Domiński, 2010, s. 91–101). Samo rozumienie Arystotelesowskiej koncepcji *zoon politikon* jest postrzegane odmiennie (Armada, 2010, s. 25–61). Wskazuje się, iż analiza tego ujęcia musi pozostać skupiona na człowieku, choć nawet przyjmując taką podstawę odniesienia, trudno jest uzyskać jednoznaczne rozstrzygnięcie tej materii (Krzynówek, 2010, s. 131–132).

Wymiar politycznych i społecznych potrzeb ludzkich można odszukać także w katolickiej nauce społecznej. Z uwagi na społeczny charakter istoty ludzkiej pojawia się konieczność styczności z osobami trzecimi, w tym także za pośrednictwem różnych organizacji (Pius XI, 1987, s. 120; Jan XXIII, 1987, s. 275).

Niezależnie od przyjętych koncepcji potwierdzających społeczną naturę ludzką lub stanowiących kontrargument do niej, aspekt wspólnego działania w ramach zorganizowanej grupy może w większym bądź mniejszym stopniu oddziaływać politycznie. Zresztą najczęściej cele, które są doprecyzowane w dokumentach powołujących do życia określoną organizację, bądź w inny sposób wyartykułowane założenia będą stanowiły sferę dotyczącą także działalności państwowej. Formą realizacji potrzeb społecznych jednostki, która swoimi aktywnościami chce podejmować inicjatywy wpływające na funkcjonowanie państwa, jest działalność w organizacjach zrzeszających.

ISTOTA KONSTYTUCYJNEJ WOLNOŚCI ZRZESZANIA SIĘ

Wolność zrzeszania się stanowi jedną ze swobód ludzkich zapewnionych bezpośrednio w ustawie zasadniczej z 1997 r. w treści art. 58. Została ona zakwalifikowana jako wolność o charakterze politycznym obok wolności zgromadzeń (art. 57), wolności związkowych

oraz prawa do strajku (art. 59), prawa dostępu do służby publicznej (art. 60), prawa dostępu do informacji publicznej (art. 61), praw wyborczych (art. 62) oraz prawa do petycji, wniosków i skarg w sprawach publicznych (art. 63). Powyżej wymienione prawa i wolności stanowią istotny element oddziaływania ludzkiego na funkcjonowanie państwa, w szczególności w kontekście politycznym (Wojtczak, 2016, s. 129).

Swoboda stowarzyszania się stanowi jedną z elementarnych wolności jednostki, której zasadniczym założeniem jest dobrowolny współdziałanie społeczności skupionej na działalności w kierunku osiągnięcia założonego celu. Dzięki jej ujęciu w formule wolnościowej prawodawca konstytucyjny nałożył obowiązek państwa do stworzenia odpowiednich warunków umożliwiających realizację tej swobody, nie zaś wyznaczenie samych ram realizacji tej wartości. Wolność to element, który jednostka uzyskuje od chwili narodzin (Kazimierzczuk, 2014, s. 101–103). Stanowi ona zatem wyraz człowieczeństwa.

Wolność zrzeszania się to szczególna forma przykładu Arystotelesowskiej definicji *politikon zoon*. Swoboda określona w art. 58 Konstytucji niewątpliwie odzwierciedla potrzeby, jakie przypisane są na rzecz każdego człowieka w obszarze współdziałania społecznego, które to w następstwie stanowi także oddziaływanie polityczne.

Za swobodę zrzeszania się uznaje się skupioną wokół określonego celu (ujętego nawet w sposób bardzo ogólny) grupę osób podejmującą działania mające doprowadzić do jego osiągnięcia (Kuczma, 2014, s. 316). Ten zakres wolności zrzeszania się należy do jego wymiaru aktywnościowego. Nie można jednak wykluczyć również uprawnienia, jakie przysługuje każdemu odnośnie do prawa do niekorzystania z żadnych form zrzeszania się, w tym także występowania z nich (Chmaj, 2008, s. 1). Jest to ujęcie negatywne tej wolności, stanowiące o jej znaczeniu w kontekście dobrowolności względem realizacji wskazanej swobody (Bielecki & Ruczkowski, 2010, s. 27). Nie każda jednostka bowiem posiada wolę do podejmowania działań w obszarze oddziaływania politycznego. Nie wyklucza to jednak możliwości realizowania swobody stowarzyszania się bez korzystania z czynnika politycznego, za to bardziej w wymiarze społecznym. Dzięki takiemu przywilejowi, ujętemu jako dobrowolność, który to wynika z istoty swobody zrzeszania się, istnieje możliwość realnego czerpania przez podmiot z jego atrybutów. Gdyby przyjąć, iż występuje

nakaz podejmowania określonych działań w obszarze konkretnych zrzeszeń, nie można byłoby uznać, iż w dalszym ciągu mielibyśmy do czynienia z wolnością jednostki. Takie ujęcie wypaczałoby także istotę samej swobody. Skutkiem takiego ujęcia jest to, że nie można zaliczyć do przejawów wolności zrzeszania się przynależności do struktur samorządowych, których członkostwo z uwagi na obowiązkowy charakter jest elementem determinującym ich byt (Wyrok NSA z 7.12.2021 r., II GSK 995/18, LEX nr 3291179).

Istota tej wolności w znacznej mierze może przybierać formy oddziaływania politycznego, w szczególności poprzez inicjatywy społeczne/obywatelskie (Juchniewicz & Kazimierczuk, 2023, s. 194). Wymiar społeczno-polityczny w ramach realizacji swobody stowarzyszania się może pozostać zakwalifikowany także jako przejaw idei społeczeństwa obywatelskiego. Wolnościowy aspekt aktywności obywatelskiej usprawnia realne osiąganie zamierzonych celów (Safjan, 2018, s. 58). Społeczeństwo obywatelskie klasyfikuje się jako społeczeństwo pluralistyczne, w którym jednostce przyznana jest swoboda działania (Garlicki, 2014, s. 68). W doktrynie przyjmuje się, iż formy zrzeszania się występujące w polskim porządku prawnym, np. za pośrednictwem działalności w stowarzyszeniach, stanowią przejaw aktywności społeczeństwa obywatelskiego (Gulińska, 2023, s. 178; Kazimierczuk, 2015, s. 24).

Istotne jest także, iż dla skorzystania z pozytywnego wymiaru tej wolności nie zachodzi potrzeba podejmowania działań w obszarze zorganizowanej w wymiarze prawnym grupy. Możliwe jest przedsięwzięcie aktywności nawet w grupach nieformalnych, czasem w żadnej mierze nieskupionych na oddziaływaniu politycznym. Wówczas jednostka grupująca się w danej organizacji realizuje inne potrzeby. O realnej możliwości występowania różnych typów zrzeszeń – zarówno rejestrowanych, jak i innych – mówi między innymi treść art. 58 ust. 3 Konstytucji RP.

Wymiar podmiotowy art. 58 ustawy zasadniczej dookreśla, komu przysługuje uprawnienie do korzystania z tej swobody. Wskazanie w jego treści, iż „każdy” jest władny do zrzeszania się, stanowi kolejny aspekt odzwierciedlający potrzeby człowieka. Choć niewyłączone w tym artykule jest zrzeszanie się przez osoby prawne bądź inne jednostki (takie regulacje znajdują się w art. 172 ust. 1 Konstytucji RP, jak i m.in. w Ustawie z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach

(t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2261 – tj. art. 22: związki stowarzyszeń)). Brak bezpośredniego ograniczenia różnych typów grup (np. cudzoziemców, małoletnich etc.) odnośnie do zrzeszania się generuje obszar do rzeczywistej realizacji wymiaru swobody stowarzyszania się. Nie oznacza to jednak, iż pewne ograniczenia na gruncie ustawowym nie występują. Jednakże nie wyłączają one uprawnień do działania w tym obszarze w sposób zupełny (Sokolewicz & Wojtyczek, 2016, art. 58). Skoro wymiar swobody zrzeszania się to także nieformalne ruchy, to nie sposób wykluczyć uprawnienia do realizowania tej wolności przez pozostałe podmioty. Jednak brak działania w wyspecjalizowanych typach organizacji może wpłynąć na rozpiętość obszaru, jakiego może dotyczyć aspekt oddziaływania politycznego.

Między innymi dzięki istnieniu swobody zrzeszania się jednostki mają możliwość uczestnictwa w życiu politycznym. Ich wpływ na funkcjonowanie państwa może przybierać różne formy, w tym także zakres kontrolny (Bielecki, 2019, s. 8). Kontrola społeczna może przybierać odmienne postaci, m.in. wysnuwanie postulatów odnoszących się do zmian legislacyjnych, które to z uwagi na profile organizacji mogą stanowić wynik przeprowadzanych przez nie badań.

Warto wskazać, iż możliwość realizacji oddziaływania politycznego przez jednostkę nie jest ograniczona jedynie do form zrzeszania się w partiach politycznych. Dzięki takiemu ujęciu prawodawca konstytucyjny umożliwił wpływanie na szeroko rozumiane życie polityczne, również przez osoby niezwiązane za sceną polityczną. Tak skonstruowane uprawnienia pozwalają jednostce poczuć, iż swoimi działaniami może ona doprowadzić do założonych przez nią zmian. Brak ograniczenia odnośnie do możliwości podejmowania aktywności w obszarze politycznym wyłącznie przez podmioty z obszaru art. 11 ustawy zasadniczej doprowadza do zadośćuczynienia potrzebom ludzkim związanym z koncepcją, iż człowiek to zwierzę społeczne.

Sfera działalności zrzeszeniowej w poszczególnych formach organizacyjnych jest bardzo szeroka. Dzięki temu podmioty mogą skupiać się na różnych polach aktywności. Jedną z najpopularniejszych postaci jest stymulacja społeczna w ramach stowarzyszeń na podstawie ustawy prawo o stowarzyszeniach. W tym wymiarze ustawodawca przyjął swoistą swobodę w obieraniu kierunku aktywności – mogą to być zarówno działania *stricte* polityczne, społeczne, kulturalne,

ekologiczne itd. Jednym wyjątkiem przedmiotowym stają się ograniczenia z art. 13 ustawy zasadniczej. Forma ta stanowi wiodący obszar aktywności zrzeszeniowej. W obowiązujących przepisach można odszukać także inne sfery aktywności społeczności – np. w ramach kół gospodyń wiejskich (gdzie w art. 2 ust. 1 Ustawy z dnia 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1179 z późn. zm.) przyjęto, że są one „dobrowolną, niezależną od administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego, samorządną społeczną organizacją mieszkańców wsi, wspierającą rozwój przedsiębiorczości na wsi i aktywnie działającą na rzecz środowisk wiejskich”) czy kół łowieckich (skupionych w obszarze zrzeszania osób fizycznych i będących „podstawowym ogniwem organizacyjnym w Polskim Związku Łowieckim w realizacji celów i zadań łowiectwa” – art. 33 ust. 1 Ustawy z dnia 13 października 1995 r. Prawo łowieckie (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1082). Poza takimi obszarami możliwe jest odszukanie również innych zrzeszeń – w znacznej mierze skupionych na współdziałaniu z władzą publiczną – na uwagę zasługują w tym względzie spółki wodne, prowadzone przez jej członków o celu ukierunkowanym na „zaspokajanie wskazanych przepisami ustawy potrzeb w zakresie gospodarowania wodami” (art. 441 ust. 1 Ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1478 z późn. zm.), czy izby gospodarcze jako podmiot reprezentujący interesy gospodarcze zrzeszonych w niej przedsiębiorców, w szczególności wobec organów władzy publicznej (art. 2 Ustawy z dnia 30 maja 1989 r. o izbach gospodarczych (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 579). Nie bez znaczenia pozostają także inne formuły zrzeszeniowe, takie jak spółdzielnie socjalne (działające na podstawie Ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 802) w celu m.in. społecznej i zawodowej reintegracji członków – *vide* art. 2 ust. 2 pkt 1 i 2 ustawy), spółdzielnie mieszkaniowe (działające w celu zaspokajania „potrzeb mieszkaniowych i innych potrzeb członków oraz ich rodzin, przez dostarczanie członkom samodzielnych lokali mieszkalnych lub domów jednorodzinnych, a także lokali o innym przeznaczeniu” – art. 1 ust. 1 Ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 438 z późn. zm.), czy członkostwo w stowarzyszeniach ogrodowych (*vide* art. 45 ust. 1 Ustawy z dnia 13 grudnia 2013 r. o rodzinnych ogrodach działkowych (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1073) – „Działkowcy lub osoby zainteresowane

zawarciem umowy dzierżawy działkowej mogą zrzeszać się w stowarzyszeniach ogrodowych w celu zakładania i prowadzenia ROD oraz obrony swoich interesów i reprezentacji”). W przypadku obszaru aktywności podmiotów najmłodszych można wymienić w szczególności: uczniowskie kluby sportowe (art. 4 Ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 2048) czy spółdzielnie uczniowskie (por. art. 259 § 2 pkt 5 Ustawy z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 648 z późn. zm.)). Dzięki tak szerokiemu spektrum jednostka ma w dużej mierze możliwość obrania najlepszej dla jej potrzeb formy organizacyjnej, jak również skupienia się na wiodącym celu. Powyższe przykłady jednoznacznie wskazują na to, że realizacja w organizacjach zrzeszających stanowi istotny wkład w działalność państwa na różnych płaszczyznach. W polu widzenia należy mieć także fakt, iż aktywność w organizacjach zrzeszeniowych nie jest skupiona na zarobkowości, a co za tym idzie skutkami działań zorganizowanych grup mają być pozytywne następstwa względem obranego celu (Maciejewska-Szałas, 2017, s. 123). Już powyższa analiza przedmiotowych założeń wybranych form aktywności umożliwia przyjęcie twierdzenia, że człowiek posiada uprawnienie do grupowania się w szeregu różnych form organizacyjnych, dzięki czemu ma realną możliwość do oddziaływania na sferę polityczną. Skoro bowiem ustawowe założenia pozostają w obszarach, w których aktywność władzy publicznej przybiera większe (np. polityka wodna a spółki wodne, czy polityka mieszkaniowa a spółdzielnie mieszkaniowe) bądź mniejsze wymiary względem polityki państwa (spółdzielnie uczniowskie) to nie sposób wyłączyć zrzeszeń z istotnego elementu oddziałującego na funkcjonowanie państwa.

WPŁYW REALIZACJI WOLNOŚCI ZRZESZANIA SIĘ NA FUNKCJONOWANIE PAŃSTWA

Jak wskazano powyżej, wolność zrzeszania się stanowi szczególnie przejaw działalności społeczeństwa obywatelskiego. W doktrynie zwracana jest uwaga na to, iż aktywność zbiorowości w tym obszarze jest skupiona na celu – który nie jest związany z ogólnie rozumianym zyskiem (Fleszer, 2019, s. 19–34). Znaczenie zbiorowości w kontekście

oddziaływania na państwo może przybierać różne formy, w szczególności poprzez aktywności w obszarze charytatywnym, inicjatywy obywatelskie czy kierowanie do władz postulatów, skarg. Dzięki podejmowaniu działań przez osoby mieszkające w danym państwie władza pozyskuje także wiedzę o potrzebach społeczności, jak i następujących w tym wymiarze zmian.

Ustawodawca konstytucyjny już w I rozdziale przyznał uprawnienia do działania w państwie różnych form aktywności społeczeństwa. Element społeczny jest niezwykle istotny, albowiem należy pamiętać, iż „Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli” (art. 1 ustawy zasadniczej). Tym samym państwo stanowi zbiorowość przeznaczoną dla obywateli. Sposobem współuczestnictwa społecznego w państwie jest szeroko rozumiana aktywność obywatelska. W treści art. 12 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przyjęto tzw. zasadę społeczeństwa obywatelskiego. Zasada ta zdaniem Trybunału Konstytucyjnego obejmuje unormowania, które

zawarte są w przepisach art. 11–13 Konstytucji, ze szczególnym uwzględnieniem art. 12 Konstytucji. To właśnie związek art. 12 z art. 4 Konstytucji określa demokratyczny charakter państwa i społeczeństwa (K 11/03).

Wszelkie te przepisy potwierdzają uprawnienie społeczności do wpływania – za pośrednictwem różnych form, w tym wyspecjalizowanych partii politycznych, jak i innych organizacji – na zmiany normatywne w kraju. Korzystanie z form zrzeszania się może stanowić o swoistym przyczynku do podejmowania przez władze różnych decyzji mających na celu poprawę jakości życia i bezpieczeństwa obywateli.

Dzięki wdrożeniu tejsze reguły państwo ma obowiązek stworzenia prawidłowych do realizacji wolności zrzeszania się warunków związanych z wszelkimi formami organizacji (Tuleja, 2021, art. 12). W treści art. 12 ustawy zasadniczej dookreślono, iż państwo

zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji.

Istotne znaczenie w kontekście możliwości korzystania przez każdą jednostkę z wolności zrzeszania się ma przyjęcie w treści tej normy

funkcjonowania „innych dobrowolnych zrzeszeń”. Takie ujęcie tworzy dodatkową gwarancję względem korzystania z określonej swobody, a w konsekwencji także realnych możliwości oddziaływania przez społeczność na funkcjonowanie państwa (Przywora, 2020, s. 282).

Na bezpośredni związek z oddziaływaniem politycznym, poza uplasowaniem wolności zrzeszania się w katalogu praw i wolności o tym charakterze, ma także treść art. 13 Konstytucji RP. Zakres przedmiotowego unormowania wprowadza szczególną zasadę związaną z zakazaniem występowania organizacji, które odwołują się

w swoich programach do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu, a także tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową, stosowanie przemocy w celu zdobycia władzy lub wpływu na politykę państwa albo przewiduje utajnienie struktur lub członkostwa.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, iż jest to środek o charakterze *neo-militant*. Interesujące ujęcie istoty demokracji *neo-militant* przedstawia Agnieszka Bień-Kacała. Określa ją jako nakierowaną „na społeczeństwo, w łonie którego naród polityczny funkcjonuje, a nie tylko na zestaw reguł, według których organy władzy podejmują decyzje państwowe” (Bień-Kacała, 2022, s. 378). Zatem społeczność na możliwość działania, jednakże nie jest to forma nieograniczona. Z uwagi na występowanie pewnych instrumentów oraz zasad kształtujących podstawowe warunki do obecności danej organizacji w obrocie prawnym nie wszystkie aktywności będą dozwolone. Wydaje się jednak, iż forma ograniczeń, która została wdrożona w ustawie zasadniczej, nie wpływa w sposób marginalizujący na możliwość stymulacji społecznej w kontekście politycznego oddziaływania. Wobec przyjęcia przez prawodawcę konstytucyjnego szerokiego katalogu typów organizacji zrzeszających oraz innych form aktywności społecznej jednostki mogą realizować swoje potrzeby.

Na istotne znaczenie działalności społecznej zwrócono uwagę w Uchwale nr 104/2018 Rady Ministrów z dnia 7 sierpnia 2018 r. Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018–2030 poprzez przyjęcie, iż

W świetle Preambuły Konstytucji RP relacje państwo – obywatel i organizacje obywatelskie powinny układać się w myśl zasady pomocniczości, która oznacza, że zadania, jakie mogą być realizowane przez jednostkę (obywatela lub organizację obywatelską), nie powinny być wykonywane przez państwo. Misją i zadaniem państwa jest tak wspierać budowę i rozwój sektora obywatelskiego, by organizacje obywatelskie mogły skutecznie działać na rzecz dobra wspólnego. Właściwie funkcjonujący sektor obywatelski to istotny element demokracji i rozwoju społecznego, a co za tym idzie ważny element funkcjonalny życia publicznego (Uchwała nr 104/2018 Rady Ministrów z dnia 7 sierpnia 2018 r. Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018–2030).

Takie ujęcie w pełni oddaje znaczenie społeczne dla prawidłowego funkcjonowania państwa dla dobra wspólnego.

UWAGI KOŃCOWE

Wobec przyjęcia, iż dla odpowiedniego funkcjonowania jednostki wymagana jest jego styczność ze społeczeństwem, możliwość podejmowania aktywnych działań w obszarze zrzeszeniowym stanowi istotny element realizacji potrzeb ludzkich. Ustawodawca konstytucyjny, dostrzegając znaczenie ruchu społecznego, stworzył szeroki katalog organizacji, w ramach których jednostka ma możliwość aktywizacji wokół założonego celu. Dzięki przyjęciu koncepcji dobrowolności względem działalności społecznej nie dochodzi do naruszenia istoty wolności zrzeszania się, albowiem wymiar tej swobody podyktowany jest możliwością podejmowania samodzielnych decyzji w obszarze istotnych dla jednostki potrzeb. Prawodawca, działając w granicach wyznaczonych wolnością zrzeszania się, wdrożył także różne normatywne gwarancje względem form organizacji zrzeszających – tworząc przy tym szeroki katalog w ujęciu przedmiotowym. Dzięki takiej formule jednostka może, kierując się założonymi ideami, dokonać wyboru najszlachetniejszej dla niej formy organizacyjnej. Nie zawsze działania dotyczące uwarunkowań politycznych będą aktywnością wyłącznie partii politycznych. Przeciwnie – uzupełnieniem tego zakresu stają się różne formacje zrzeszeniowe.

Szczególnym krokiem w stronę możliwości spełnienia wymagań podyktowanych społeczną naturą człowieka jest przyznanie

możliwości występowania w obrocie prawnym organizacji, które nie zawsze muszą posiadać skonkretyzowane struktury, jak również podlegać szczególnym formom rejestracji. Do określenia przez prawodawcę konstytucyjnego możliwości występowania innych form organizacyjnych w treści art. 12 ustawy zasadniczej tworzy determinant ku zaspokojeniu społecznej natury ludzkiej w taki sposób, aby każda jednostka bez względu na występujące okoliczności natury obiektywnej bądź subiektywnej miała możliwość realizacji swych potrzeb społecznych (Kijańska, 2023, s. 169–171).

Istotą wolności zrzeszania się, jako swobody o charakterze politycznym, jest przede wszystkim oddziaływanie na aspekt funkcjonowania państwa poprzez przedsięwzięcie szeregu różnych czynności mających skutkować osiągnięciem obranego przez grupę celu. Wobec ujęcia, iż cel organizacji zrzeszających nie jest skupiony wokół zarobkowości, w przeważającej mierze dotyka sfer, które realizowane są przez państwo. Mogą one dotyczyć zarówno aspektów socjalnych, kulturowych bądź innych form zabezpieczenia egzystencji ludzkiej, np. polityki mieszkaniowej. Zasadne jest podejmowanie przez państwo działań usprawniających i wspierających aktywność ludzką w zrzeszeniach poprzez stymulowanie ich działalności. W tym wymiarze pomoc władz publicznych powinna przejawiać się względem wszelkich form organizacyjnych, dzięki czemu wpływ grup na sfery funkcjonowania państwa będzie bardziej wydajny, a realizacja swobody stowarzyszania się będzie skuteczną formą realizacji politycznej istoty tej wolności. Postulować można także rozszerzenie możliwości realnego korzystania z wolności zrzeszania się przez najmłodszych (niepełnoletnich) – nie tylko w formule środowiska szkolnego czy m.in. warunkowych form aktywności, np. w ramach stowarzyszeń, tak aby wykształcać w jednostkach idee społeczeństwa obywatelskiego, a zarazem realizację Arystotelesowskiego *zoon politikon*.

BIBLIOGRAFIA

Literatura:

- Armada, P. (2020). Polityczna natura człowieka jako problem: między czytaniem Arystotelesa a nowoczesnym użyciem rozumu. *Horyzonty Polityki*, 1(1), 25–62.
- Arystoteles (1953). *Polityka*. L. Piotrowicz (Tłum.). Wrocław: Zakład Imienia Ossolińskich – Wydawnictwo.
- Bielecki, L., & Ruczkowski, R. (2010). Wolność zrzeszania się i jej ograniczenia w Konstytucji RP i w prawie międzynarodowym. *Przegląd Prawa Publicznego*, 7-8, 19–28.
- Bielecki, M. (2019). Wolności i prawa polityczne dziecka. *Studia Prawnoustrojowe*, 45, 7–25.
- Bień-Kacała, A. (2022). Czy demokracja może jeszcze obronić się sama w Polsce?, *Państwo i Prawo*, 10, 374–391.
- Chmaj, M. (2008). Prawnomiędzynarodowe i konstytucyjne podstawy wolności zrzeszania się. W M. Chmaj (Red.). *Wolność zrzeszania się w Polsce* (ss. 1–14). Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Dominiak, Ł.M. (2010). Cztery koncepcje zoon politikon. Uwagi dotyczące problematyczności politycznej natury człowieka. *Horyzonty Polityki*, 1(1), 91–109.
- Fleszer, D. (2019). Wolność zrzeszania się. *Roczniki Administracji i Prawa*, XIX(2), 19–34.
- Garlicki, L. (2014). *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*. Warszawa: LexisNexis.
- Gulińska, E. (2023). Stowarzyszenie jako element społeczeństwa obywatelskiego. *Studia Prawa Publicznego*, 2(42), 167–180.
- Jan XXIII (1987). Pacem in terris. W *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*. Vol. 1 (ss. 269–304). Rzym–Lublin: Fundacja Jana Pawła II – Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej – Redakcja Wydawnictw KUL.
- Juchniewicz, J., & Kazimierczuk, M. (2023). Wolność zrzeszania się. W M. Chmaj (Red.), *Konstytucyjne wolności i prawa w Polsce* (ss. 194–202). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Kazimierczuk, M. (2014). Pojęcie, istota oraz źródło wolności i praw człowieka, *Studia Prawnoustrojowe*, 26, 101–114.
- Kazimierczuk, M. (2015). Wolność zrzeszania się jako element społeczeństwa obywatelskiego. *Studia Prawnoustrojowe*, 28, 21–34.
- Kijańska, K. (2023). Wolność zrzeszania się jako forma realizacji potrzeb społecznych człowieka. *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, 4, 163–172.
- Krzynówek, A. (2010). Animal politicum – próba rehabilitacji. *Horyzonty Polityki*, 1(1), 131–148.

- Kuczma, P. (2014). Wolność zrzeszania się. W M. Jabłoński, *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym* (ss. 311–321). Wrocław: Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Maciejewska-Szałas, M. (2017). Organizacje pozarządowe i formy ich uczestnictwa w postępowaniu cywilnym. *Gdańskie Studia Prawnicze*, XXXVIII, 121–135.
- Pius XI (1987). Mit brennender Sorge. W *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*. Vol. 1 (ss. 103–126). Rzym–Lublin: Fundacja Jana Pawła II – Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej – Redakcja Wydawnictw KUL.
- Przywora, B. (2020). Lokalne grupy działania jako szczególnego rodzaju stowarzyszenia w procesie kształtowania społeczeństwa obywatelskiego – perspektywa konstytucyjnoprawna. W K. Małysa-Sulińska, M. Stec (Red.), *Podmiotowość samorządu terytorialnego a zakres jego zadań i kompetencji* (ss. 279–292). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Safjan, M. (2018). Społeczeństwo obywatelskie w czasach kryzysu. *Chrześcijaństwo, Świat, Polityka. Zeszyty Społecznej Myśli Kościoła*, 22, 5–72.
- Sokolewicz, W., & Wojtyczek, K. (2016). Art. 58. W L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz* (ss. 352–391). Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Stecko, S. (2018). Prawa i wolności człowieka i obywatela w świetle Konstytucji RP. *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, 1(41), 171–188.
- Świercz, P. (2010). Znaczenie pojęcia „natura” w doktrynie politycznej Thomasa Hobbesa na tle koncepcji zoon politikon. *Horyzonty Polityki*, 1(1), 111–130.
- Tuleja, P. (2021). *Komentarz do artykułu 12 Konstytucji*. W P. Czarny, M. Florczak-Wątor, B. Naleziński, P. Radziejewicz, & P. Tuleja, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. Wyd. II. LEX (online).
- Wojtczak, D. (2016). Wolności i prawa związkowe w Konstytucji z dnia 2 kwietnia 1997 r. *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, 1(29), 127–145.

Wykaz orzeczeń:

Wyrok TK z 27.05.2003 r., K 11/03, OTK-A 2003, nr 5, poz. 43.

Wyrok NSA z 7.12.2021 r., II GSK 995/18, LEX nr 3291179.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>